

Nr 158.

Av herr Hjalmarson m. fl., med förslag till ändrad lydelse av § 72
regeringsformen, m. m.

Vid tidigare tillfällen, när riksbankens förhållanden blivit föremål för allmänhetens uppmärksamhet och kritiska granskning, har det framhållits, att det icke var under lugna utan under oroliga tider, som bankofullmäktige skulle komma att sättas på prov. De senaste årens händelseutveckling har förvisso understrukt riktigheten av detta påstående. Vid flerfaldiga tillfällen ha bankofullmäktige haft att fatta beslut av stor och många gånger avgörande räckvidd. I vissa fall ha dessa — som naturligt är — icke kunnat redovisas inför offentligheten. I andra åter ha motiveringarna icke kommit fram. Först genom bankoutskottets granskning i efterhand av fullmäktige-protokollen ha besluten eller — i den mån dessa resulterat i åtgärder — motiveringarna därför blivit kända. Konsekvenserna ha däremot efter hand, men i regel för sent, blivit uppenbara för envar.

Det är tydligt, att riksbankens verksamhet till hela sin karaktär är sådan, att den endast i begränsad mån kan läggas under offentlig insyn. Däremot har det visat sig ett starkt behov av upplysning för att bibringa allmänheten insikt om de konsekvenser, som genom utvecklingen och riksbankens åtgöranden blivit oundvikliga. De senaste årens allvarliga penning- och valutakris har vid flerfaldiga tillfällen föranlett bankofullmäktige att i offentliga skrivelser uttala bestämda och enträgna varningar för vådorna av t. ex. guld- och valutaförlusterna och riskerna för penningvärdet av de stora inkomststegringarna. Trots detta måste det med beklagande konstateras, att effekten varit ringa. Fullmäktige ha uppenbarligen i en rad konkreta fall icke lyckats vinna tillräckligt gehör för sin uppfattning vare sig hos Kungl. Maj:t eller hos allmänheten. Det vill därför synas, som om utvägar borde sökas för att stärka riksbanksfullmäktiges auktoritet. Ett sätt att nå detta skulle vara att tillföra fullmäktige personer, vilka äga på praktisk verksamhet grundad förtrogenhet med det enskilda näringslivets förhållanden samt hava anseende för ekonomisk och finansiell sakkunskap. Det är sannolikt, att fullmäktiges ledning i ekonomiska och finansiella frågor lättare skulle godtagas om det i och för sig värdefulla lekmannainslaget kompletterades med ledamöter som uppfylla de nyssnämnda kraven.

Penningvärdets upprätthållande, som enligt allas mening måste vara målet för en självständig riksbanks verksamhet, är för hela folket den viktigaste samhällsekonomiska och sociala frågan. Det är likaledes ett hela folkets intresse, att landets ekonomiska frihet och oberoende av utlandet tryg-

gas genom en för dess förhållande avpassad guld- och valutareserv. Dessa uppgifter tillkomma i vår tid riksbanken. I båda dessa hänseenden ha efterkrigsåren inneburit svåra besvikelser. Penningvärdet har officiellt sedan år 1945 sjunkit med elva procent, och reserverna av utländska betalningsmedel, som voro betydande vid krigsslutet, ha i det närmaste helt förbrukats. Konsekvenserna härav träffa svenska folket i gemen.

Främst vilar det på riksdagen såsom svenska folkets representant att bevaka och företräda det allmänna intresset. Riksdagen är alltjämt i enlighet med svensk tradition själv och genom sina organ allmänintressets vårdare.

För att kunna motsvara de krav som ställas i fråga om penningväsendet bör enligt motionärernas mening riksdagen överväga de möjligheter, som kunna finnas att stärka riksbankens ställning och tillföra denna all den sakkunskap och auktoritet, som kan erhållas. I den offentliga debatten rörande riksbankens förhållanden har den synpunkten framförts, att vissa korporationer borde få utse representanter i bankofullmäktige. En känd nationalekonom har sålunda erinrat om att det finns vissa medborgarkategorier, vilka ha ett påtagligt eget intresse av att penningvärdet reduceras, framför allt gäldenärer. Icke minst har staten själv, som numera blivit en stor låntagare, intresse av låga räntor och ett sjunkande realvärde på statsskulden. Politiskt sett kunna dessa intressen utöva ett starkt tryck i riksdagen och därmed på bankofullmäktige, framhåller han. Lösningen skulle därför bestå i att skapa vissa motvikter i form av representanter för sådana grupper, som ha direkt eget intresse av penningvärdets upprätthållande. Den största av dessa är insättare i sparbanker och banker, livförsäkringstagare och obligationsinnehavare. Han förordar därför, att Svenska sparbanksföreningen, Svenska bankföreningen, livförsäkringsbolagen och Kooperativa förbundet skola få utse var sin representant, eventuellt upprätta förslag på sådana, bland vilka Kungl. Maj:t sedan finge träffa valet. Samtidigt föreslår han, att det nuvarande antalet av riksdagen valda fullmäktige minskas från sex till fyra för att uppnå paritet. Kungl. Maj:t skulle som hittills utse ordföranden.

Genom en sådan anordning skulle även enligt motionärernas mening i rådande läge med överkonjunktur och risk för penningvärdeförsämring krafter, som verka åt motsatt håll, beredas inflytande, vilket i och för sig skulle vara gagneligt ur det helas synpunkt. Huru förhållandena under andra konjunkturer skulle komma att utveckla sig med en på förslaget sätt sammansatt fullmäktiginstitution synes mera ovisst. Samtidigt skulle emellertid bankofullmäktige förvandlas till en ren intesserepresentation. Redan förut alltför intressebetonade tendenser i vårt lands offentliga liv skulle på så sätt ges ökad styrka. Det är även ovisst, om den avvägning mellan de olika intressena, som skulle bli ofrånkomlig, vore ägnad att stärka bankens handlingskraft och vidmakthålla en fast och enhetlig ledning. Riksdagen har vid tidigare tillfällen uttalat sig mot en intesserepresentation och framhållit, att riksbankens ställning som ett riksdagens verk utgjorde en i största möj-

liga mån betryggande borgen för att den fritt finge utöva sin funktion utan att obehöriga inflytelser gjorde sig gällande. Ej heller enligt motionärernas mening torde en intresserepresentation vara den lämpligaste lösningen av det problem, som här otvivelaktigt är aktuellt. Till denna uppfattning ha motionärerna kommit efter överväganden, som syftat till att se frågan på litet längre sikt, ehuru det nyss diskuterade uppslaget har den förtjänsten att i nuvarande konjunkturläge bjuda ett tänkbart korrektiv.

Riksbankens ställning i vårt samhälle har framvuxit ur historiska förhållanden, som icke ha sin motsvarighet på andra håll. Riksbanken är ett riksdagens eget verk, och som sådant bör den vara en oberoende institution under riksdagens kontroll. Dess främsta uppgift är att upprätthålla penningvärdet och trygga innehavet av en för landets oberoende ställning erforderlig valuta-reserv. Den bör icke därutöver se som sin uppgift att främja vare sig det allmännas, d. v. s. stats och kommuners, eller enskilda korporationers eller personers speciella intressen. Särskilt vilja motionärerna som sin uppfattning uttala, att det icke är riksbankens uppgift att vara kronans långgivare. Även gentemot Kungl. Maj:ts lånekrav bör banken kunna hävda sitt oberoende och sin självständighet. Endast därigenom kunna garantier skapas för att riksdagen behåller sin finansmakt.

Den politiskt dominerande uppfattningen om det allmännas roll i det ekonomiska livet har lett utvecklingen mot en långt driven planhushållning och ett samhälle, där förutsättningarna för ekonomisk verksamhet i väsentlig grad socialiserats. Som följd härav har statens makt över de enskilda medborgarnas ekonomi starkt vidgats. De på administrativ väg med stöd av fullmaktslagar införda regleringarna ingripa många gånger på ett avgörande sätt i de enskildas näringsfång. Skattepolitiken har även den framtvingat genomgripande förändringar i deras ekonomi och försörjningsmöjligheter. Att medborgarna åtminstone i fredstid, som icke direkt kännetecknas av nödförhållanden, kunna resa berättigade krav på lagstadgat och reellt skydd även mot en överväldigande statsmakt, synes oss uppenbart. Den ekonomiska politiken bör i all synnerhet icke tillåtas kränka medborgarnas på penningvärdet beroende egendom och rätt. Av bl. a. den anledningen ha motionärerna så starkt velat understryka riksbankens självständiga uppgifter. Det synes oss principiellt oriktigt, att riksbankens verksamhet skulle underordnas speciella ekonomiska, sociala eller politiska syften, som icke äga direkt samband med penningvärdets bevarande. För att åstadkomma en sund balans på det ekonomiska området är det en ofrånkomlig förutsättning, att även de rent finansiella synpunkterna få komma till tals och detta genom en auktoritativ och oberoende institution.

En avpolitisering av riksbanken framstår såsom högeligen önskvärd för att denna med framgång skall kunna fullgöra sin uppgift, för vilken den bär och bör bära det uteslutande ansvaret. De enskilda medborgarna ha under rådande förhållanden ett legitimt behov av från politiska synpunkter fri och obunden, saklig och objektiv vägledning i fråga om rätta sättet för penningvärdets och valuta-reservens upprätthållande. För att skänka riks-

banksfullmäktige den härför erforderliga sakkunskapen och auktoriteten bör enligt motionärernas mening fullmäktiges sammansättning omprövas. Den nuvarande ordningen med sex av riksdagen valda fullmäktige och av Kungl. Maj:t utsedd ordförande ger de politiska synpunkterna dominans. Endast på riksbankschefen ställes kravet ekonomisk och finansiell sakkunskap. De övriga väljas däremot efter partilinjer. Under sådana förhållanden torde det inte kunna undgås, att facksynpunkten blir lidande. Motionärerna vilja icke förringa betydelsen av de allmänpolitiska övertågandena och lekmannasynpunkterna, men önska framhålla, att det för riksbankens ledning måste vara synnerligen angeläget att ha en intim kännedom om näringslivets praktiska problem och svårigheter, dess läge för dagen och bedömning av marknadsförhållanden och framtidsutsikter. En fortlöpande kontakt genom fullmäktigeledamöter, som tillhört eller tillhöra näringslivet, skulle på ett helt annat sätt än genom sporadiska samråd eller riksbankschefens personliga överläggningar med enskilda affärsmän garantera en sakkunnig handläggning av riksbanksfrågorna. Personer, som äro väl insatta i näringslivets frågor och ha praktisk erfarenhet av ekonomiska och finansiella problem, torde med erforderlig auktoritet kunna hävda en saklig linje — även mot en icke alltid tillräckligt upplyst allmän opinion. De senaste årens erfarenheter visa tydligt på behovet av företrädare för den ekonomiskt riktiga ståndpunkten. Är det fråga om att påverka affärslivets folk och hos detta vinna uppslutning kring det allmänna intresset, är det givetvis en stor fördel, att det är män ur dess egna led och som åtnjuta dess fulla förtroende, vilka i egenskap av riksbanksfullmäktige rikta sig till det.

Motionärerna vilja därför underställa riksdagens prövning följande förslag till ändrad sammansättning av riksbanksfullmäktige: Antalet ledamöter utökas med två jämte en suppleant för dessa. De böra väljas av den av Konungen förordnade och de av riksdagen valda fullmäktige för en tid av tre år. De ordinarie inträda såsom fullmäktige med sådans rätt och ansvar och suppleanten vid förfall för någon av dem i dennes ställe. De av fullmäktige själva valda ledamöterna, vilka icke kunna vara deputerade, jämte suppleanten böra vara väl förtrogna med det enskilda näringslivets förhållanden, äga praktisk erfarenhet av affärslivet och anseende för ekonomisk och finansiell sakkunskap. Därest det vilande förslaget till ändring av § 72 regeringsformen slutligt antages, förutsättes att jämväl för envar av de av fullmäktige valda ordinarie ledamöterna utses personlig suppleant och att det till denna motion fogade förslaget till ändring av sagda paragraf av vederbörande utskott jämkas i överensstämmelse härmed.

Inför frågan, om de nya ledamöterna borde väljas av riksdagen på samma sätt som de övriga sex eller genom kooptation, ha motionärerna sålunda stannat för den senare metoden. Den avgörande synpunkten har därvid varit att låta valet av desamma framstå som uttryck för fullmäktiges egen önskan att med sig förena på angivet sätt kvalificerade personer, för vilka de anse sig kunna känna förtroende. I och med att de nya ledamöterna inträda med fullmäktiges rätt och ansvar äro de underkastade de bestämmelser, som

gälla för de övriga, på samma sätt som utanför fullmäktiges krets utsedd suppleant för riksbankschefen, när han träder i dennes ställe. Med hänsyn till de uppgifter, som de nya medlemmarna skulle fylla i egenskap av förbindelsemän med det enskilda näringslivet, synes det lämpligt, att de icke samtidigt kunna utses till deputerade eller innehava befattning i riksbankens tjänst.

Vad åter beträffar kvalifikationskraven, kunna självfallet olika meningar göra sig gällande såväl i fråga om utformning som innehåll. Den första anledningen härtill kommer väl att visa sig vara fordran på förtrogenhet med just det enskilda näringslivets förhållanden. Att motionärerna stannat för att föreslå det enskilda näringslivets i stället för näringslivets i allmänhet beror på att det förstnämnda, som i sig innesluter såväl privat som kooperativ företagsform, svara för den alldeles övervägande delen av svenska folkets försörjning. Det arbetar också under förhållanden, som väsentligt avvika från statlig eller kommunal affärsverksamhet t. ex. i fråga om ställningen till det allmänna och skatterna. Den svenska exporten, som ur riksbankens synpunkt är av särskild betydelse som källa för valutatillflödet, äger praktiskt taget utslutande rum i enskild regi. Det är enligt motionärernas mening just med det enskilda näringslivet som en intimare kontakt är önskvärd. Det bör kunna förutsättas, att de av riksdagen valda fullmäktige däremot äro förtrogna med den statliga och kommunala affärsverksamheten.

Samma skäl som åberopats för vidgade förbindelser med det enskilda näringslivet kunna i viss mån anföras för kravet på praktisk erfarenhet. Det är just den praktiska realistiska synpunkten, som är av värde att ständigt få framförd i riksbanksfullmäktige. Den teoretiska och nationalekonomiska är i och för sig icke mindre viktig, men Kungl. Maj:t har hittills försökt att tillgodose den synpunkten vid val av ordförande eller suppleant för denne.

För att nå det så angelägna syftet att i allmänhetens ögon stärka riksbanksfullmäktiges auktoritet ha motionärerna yrkat på »anseende för ekonomisk och finansiell sakkunskap». Motionärerna äro fullt på det klara med hur vag en sådan formulering kan förefalla. Men kravet på att de nyttillkommande ledamöterna skola vara väl kända för insikter i ekonomiska och finansiella spörsmål är dock ägnat att begränsa den krets, inom vilken dessa kunna sökas. Det måste bliva fråga om personer, som genom offentligt framträdande i tal eller skrift visat vidsynthet parad med fackkunskap. Man torde i övrigt kunna lita till fullmäktiges omdöme, varför man icke bör tveka att anförtro dessa valet.

I anslutning till vad vi ovan anført hemställa vi,

I. att riksdagen ville såsom vilande antaga följande grundlagsändring:

Regeringsformen

§ 72

Riksbanken förbliver — — — stiftad lag.

Fullmäktige för riksbanken skola vara *nio*, av vilka Konungen för tre år i sänder förordnar en jämte en suppleant,

sex jämte tre suppleanter väljas av riksdagen för tid och på sätt i riksdagsordningen sägs och *de övriga två jämte en suppleant väljas av den av Konungen förordnade och de av riksdagen valde fullmäktige för tre år på sätt i ovan nämnda av Konungen och riksdagen gemensamt stiftade lag sägs. De av fullmäktige i nämnd ordning valda ledamöterna skola vara väl förtrogna med det enskilda näringslivets förhållanden, äga praktisk erfarenhet av affärslivet och anseende för ekonomisk och finansiell sakkunskap.* Den av Konungen förordnade ordinarie ledamoten vare fullmäktiges ordförande, men må ej utöva annan befattning inom riksbankens styrelse. *Av fullmäktige vald ordinarie ledamot eller suppleant för sådan må ej utses till deputerad eller uppehålla befattning i riksbankens tjänst.* Fullmäktig, som av riksdagen vägrats ansvarsfrihet, skall avgå från sin befattning. De av Konungen för fullmäktig eller suppleant meddelade förordnanden må återkallas, när Konungen så prövar skäligt.

Fullmäktige utses inom — — — hans ställe.

Riksbanken allena — — — till efterrättelse.

II. att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående de förändringar av övriga lagar och reglementen rörande riksbankens organisation, som påkallas av ovan föreslagna grundlagsändring.

Stockholm den 21 januari 1949.

Jarl Hjalmarson.

Martin Skoglund.

T. G. von Seth.

Erik Hagberg,

Malmö.

Elis Håstad.

Folke Kyling.

Ernst V. Staxäng.